

УДК 37.013.2(075)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.17>

Антоніна КОНОНЧУК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, пров. Інституцький, буд.б, кв.8, м. Ніжин, Чернігівська обл., Україна, 16600

ORCID: 0000-0001-6198-9041

Наталія РИЖЕНКО

магістр з соціальної роботи, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, вул. Українська, 67а, с. Хотинівка, Ніжинський район, Чернігівська обл., Україна, 17110

DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.17>

Бібліографічний опис статті: Конончук, А., Риженко, Н. (2022). Профілактика вандалізму підлітків в умовах закладу середньої освіти. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 124–131, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.17>

ПРОФІЛАКТИКА ВАНДАЛІЗМУ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовано важливість соціальної профілактики вандалізму у підлітковому середовищі.

Метою дослідження стало визначення особливостей соціальної профілактики вандалізму підлітків в умовах закладу середньої освіти на основі аналізу змісту руйнівної поведінки особистості. Для досягнення поставленої мети були застосовані теоретичні методи: аналіз і синтез психолого-педагогічних, соціально-педагогічних, методичних джерел для розкриття поняття вандалізму та його змісту; порівняння, узагальнення, конкретизація для визначення особливостей, сутності та змісту профілактики підліткового вандалізму.

Розкрито сутність вандалізму як агресивної, протиправної поведінки особистості у підлітковому віці. Наголошено на врахуванні вікових, психолого-педагогічних, індивідуальних особливостей підлітків при проведенні профілактичної роботи в умовах закладу середньої освіти. Схарактеризовано види соціальної профілактики вандалізму підлітків. Доведено доцільність використання поведінкової моделі профілактики, а також її реалізацію за допомогою як традиційних, так і інноваційних методів та форм роботи.

Науковою новизною дослідження стало визначення особливостей профілактики вандалізму підлітків в умовах закладу середньої освіти. Окреслено перспективи подальших наукових розвідок, спрямованих на з'ясування соціально-педагогічних умов профілактичної роботи.

Ключові слова: вандалізм, підлітковий вандалізм, соціальна профілактика підліткового вандалізму, стратегії профілактики, моделі профілактики, методи і форми профілактики.

Antonina KONONCHUK

PhD of Pedagogical Science, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Social Pedagogy and Social work, Mykola Gogol Nizhyn State University, 6, 8, Institutska Str, Nizhyn, Chernihiv region, Ukraine, 16600

ORCID: 0000-0001-6198-9041

Nataliy RYZHENKO

Master of Social Sciences, Mykola Gogol Nizhyn State University, 67a, Ukraine Str, Hotun, Nizhyn district, Chernihiv region, Ukraine, 17110

DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.17>

To cite this article: Kononchuk, A., Ryzhenko, N. (2022). Profilaktyka vandalizmu pidlitkiv v umovakh zakladu seredn'oyi osvity [Prevention of vandalism of adolescents in terms of secondary school establishment]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 124–131, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.17>

PREVENTION OF VANDALISM OF ADOLESCENTS IN TERMS OF SECONDARY SCHOOL ESTABLISHMENT

The article substantiates the importance of social prevention of vandalism in the adolescent environment. The purpose of the study was to determine the features of social prevention of adolescent vandalism in the conditions of a secondary education institution based on the analysis of the content of destructive personality behavior. To achieve the goal, theoretical methods were applied: analysis and synthesis of psychological-pedagogical, social-pedagogical, methodical sources to reveal the concept of vandalism and its content; comparison, generalization, specification to determine the features, essence and content of prevention of teenage vandalism.

The essence of vandalism as an aggressive, illegal behavior of an individual in adolescence is revealed. Emphasis is placed on taking into account the age, psychological-pedagogical, and individual characteristics of teenagers when conducting preventive work in the conditions of a secondary education institution. Types of social prevention of adolescent vandalism are characterized. The expediency of using a behavioral model of prevention, as well as its implementation using both traditional and innovative methods and forms of work, has been proven.

The scientific novelty of the study was the determination of the features of the prevention of adolescent vandalism in the conditions of a secondary education institution. The prospects of further scientific research aimed at clarifying the socio-pedagogical conditions of preventive work are outlined.

Key words: *vandalism, adolescents vandalism, social prevention of adolescents vandalism, prevention strategies, prevention models, methods and forms of prevention.*

Актуальність проблеми. Наразі у багатьох країнах світу, включаючи й Україну, відбувається збільшення соціально-негативних явищ, зростання насильства і жорстокості серед населення. У результаті деформації суспільної моралі поширюються девіантні прояви поведінки, які порушують громадський спокій та завдають шкоди правам і законним інтересам громадян та державі. Серед них все більшу увагу у поведінці громадян привертають прояви різноманітного руйнівного поводження (побиттям вітрин магазинів, пошкодженням транспортних засобів, розписуванням будівель, пам'яток культури й архітектури та ін.). Така форма поведінки особистості, яка спрямована на безглузде знищення культурних і матеріальних цінностей, визначається науковцями як вандалізм. Досить переконливою у цьому контексті є відповідь на запит APnews. Так, у Офісі генерального прокурора України повідомили, що протягом останніх 4,5 років (з 2017 по 2021) за правопорушення, які кваліфікуються за статтею 297 Кримінального кодексу України, а саме – наруга над могилою, осквернення пам'ятника, було зареєстровано 8043 правопорушень (Апреус, 2021). Це свідчить про актуальність даної проблеми, яка потребує більш ретельного дослідження з метою запобігання, зменшення і протидії.

Науковці зазначають, що вандалізм є однією з найбільш агресивних форм девіантної поведінки особистості, яка у найбільшій мірі притаманна підліткам. Це накладає певний відбиток на особливості прояву вандалізму,

який пов'язаний з віковими характеристиками і завданнями становлення особистості на даному віковому етапі. Зокрема, вандалізм сприймається у підлітковому середовищі як розважливе проведення часу, одна із форм самоствердження. Підлітки не сприймають у повній мірі відповідальності за свої вчинки, а також не розуміють їх руйнівних наслідків для себе і для соціуму. У зв'язку з цим виникає необхідність проведення профілактики підліткового вандалізму з метою попередження та подолання негативних наслідків цього явища як для суспільства, так і для самої особистості. І, в першу чергу, роботу з профілактики підліткового вандалізму необхідно проводити у закладах середньої освіти, де соціальні педагоги разом з іншими фахівцями здатні зорганізувати і провести її на належному рівні. В умовах соціально-економічних змін, коли разом з дорослішанням поступово посилюється конфлікт підлітка з суспільством, основними завданнями закладів середньої освіти є допомога в адаптації підлітка до цих змін, попередження негативних явищ у молодіжному середовищі, навчання навичкам конструктивної поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вандалізму вивчалася як зарубіжними, так і вітчизняними вченими. Дослідження вандалізму як прояву агресивної протиправної поведінки, його чинники, типи представлено у працях К. Бочарової, А. Доброскок, С. Коена, Д. Фішер та ін.

Д. Елліот, М. Ленбланк, Р. Мейбі та ін. зазначають, що його пік припадає на 11–13 років

(Зверева, Лактіонова, 2003, с. 129). Згідно вікової періодизації це період підліткового віку у становленні особистості. Особливості підліткового вандалізму стали предметом вивчення Т. Алексеєнко, К. Бочарової, С. Кушнарєва та дали можливість визначити його причини, види, характерні біологічні та психологічні риси, притаманні неповнолітнім, схильним до вандалізму (Алексеєнко, Кушнарєв, 2013; Бочарова, 2015).

Необхідність соціальної профілактики девіантної поведінки дітей та молоді обґрунтовується у працях О. Безпалько, Л. Вольнової, Т. Журавель, В. Лютого та ін. (Безпалько, 2009; Вольнова, 2016; Журавель, 2014; Лютий, 2012). Науковці А. Любченко, Н. Савельєва розкривають взаємозв'язок соціальних проблем і профілактики вандалізму (Любченко, Савельєва, 2018), Т. Алексеєнко, С. Кушнарєв – правові та психологічні особливості профілактики вандалізму у підлітковому середовищі (Алексеєнко, Кушнарєв, 2013). Разом з тим, профілактика вандалізму підлітків в умовах закладу середньої освіти не була предметом окремого дослідження, що обумовило вектор наших наукових розвідок.

Мета дослідження – визначення особливостей соціальної профілактики вандалізму підлітків в умовах закладу середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на деякі відмінності, всі дослідники визнають руйнівний характер вандалізму щодо культурних і матеріальних цінностей соціуму та самої особистості. Вони розглядають вандалізм як одну із форм делінквентної поведінки, що має деструктивний, агресивний характер і яка передбачає юридичну відповідальність неповнолітніх за свої дії. (Алексеєнко, Кушнарєв, с. 83–84; Безпалько, 2009, с.140; Юридична енциклопедія, 1998, с. 304). Так, Т. Алексеєнко визначає вандалізм як особливий вид агресії, який характеризується руйнуванням об'єктів матеріальної або духовної культури, а також специфічною мотивацією поведінки, при якій руйнівна активність має для індивіда особливий особистісний сенс (Алексеєнко, Кушнарєв, 2013, с. 77).

Слід зазначити, що вандалізм має як загальні, так і особливі прояви, пов'язані з віковими особливостями особистості. Дослідження свідчать, що підлітки скоюють акти вандалізму, як пра-

вило, для протесту проти встановлених у суспільстві норм поведінки, для підняття власного статусу в групі ровесників. Це безпосередньо пов'язано з їх бажанням продемонструвати дорослість, самоствердитися, що притаманно для даного віку. Також слід брати до уваги існування психологічних особливостей у підлітків, які дозволяють констатувати їх схильність до вандалізму. Знання, виявлення і врахування цих особливостей дозволяє ефективно здійснювати профілактичну роботу з підлітками у закладах середньої освіти.

Як зазначено в «Енциклопедії для фахівців соціальної сфери»: «Соціальна профілактика – діяльність, спрямована на запобігання виникненню, поширенню чи загостренню негативних соціальних явищ і їх небезпечним наслідкам» (Лютий, 2012, с. 166). У контексті змісту соціальної профілактики ми визначаємо *соціальну профілактику вандалізму підлітків* як систему заходів, спрямованих на попередження та локалізацію особливої форми агресивної поведінки неповнолітніх стосовно об'єктів матеріальної або духовної культури та специфічної мотивації поведінки, при якій руйнівна активність має для індивіда особливий особистісний сенс. Саме тому профілактика вандалізму серед підлітків спрямована на виявлення та усунення несприятливих чинників, які обумовлюють прояви вандалізму. Залежно від того, на якій стадії розвитку проблеми проводять профілактичну роботу, виділяють первинну, вторинну і третинну соціальну профілактику вандалізму підлітків (Любченко, Савельєва, 2018).

Первинна профілактика здійснюється з метою попередження можливих проявів вандалізму серед підлітків. Вона здебільшого носить інформаційний характер, оскільки спрямована на формування в особистості неприйняття та категоричну відмову від вчинення актів вандалізму. Визначають три завдання первинної профілактики вандалізму. Перше завдання – це розвиток стратегій розв'язання проблем, пошуку соціальної підтримки. Друге завдання спрямоване на удосконалення, підвищення ефективності використовуваних підлітком активних, конструктивних поведінкових стратегій. Третє завдання – збільшення потенціалу особистісних ресурсів (формування позитивної, стійкої Я-концепції, підвищення ефективності функціонування соціально-під-

тримуючих мереж, розвиток емпатії, внутрішнього контролю власної поведінки тощо).

Основними способами реалізації завдань первинної профілактики вандалізму визначають кілька. По-перше, це – навчання усвідомленню соціально прийнятої поведінки, розвиток і тренування вмінь дотримання вимог соціального середовища, їх співвіднесення зі своєю поведінкою. По-друге, це – роз'яснення правових норм стосовно різних аспектів асоціальної поведінки і вандалізму та надання підліткам інформації про наслідки асоціальних дій. По-третє, це – надання підліткам психологічної і соціальної підтримки відповідними підтримуючими системами і структурами. По-четверте, це – формування у підлітків навичок культурного проведення дозвілля. По-п'яте, це – створення умов для самореалізації особистості в різних видах творчої, інтелектуальної, громадської діяльності.

Також невід'ємною складовою первинної профілактики вандалізму є спеціально організована робота з батьками. Вона має бути орієнтована на створення умов для відпрацювання ними навичок ефективної взаємодії та спілкування з дітьми без насильства, агресії чи конфліктів.

Вторинна профілактика є комплексом заходів, спрямованих на соціальну адаптацію підлітків, котрі вже мали хоча б разовий досвід вчинення актів вандалізму. Метою вторинної профілактики є зміна мало адаптивної дисфункціональної ризикованої поведінки на адаптивну форму поведінки. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити відповідні завдання. До них належать: формування мотивації на зміну поведінки; зміна дезадаптивних форм поведінки на адаптивні; формування та розвиток соціально-підтримуючої мережі. За своєю спрямованістю вторинна профілактика є масовою, залишаючись при цьому індивідуальною у відношенні до конкретного підлітка.

Третинна профілактика є комплексом заходів, спрямованих на соціальну адаптацію осіб, які мають виражені відхилення у поведінці і неодноразово вчиняли акти вандалізму. Це робота, спрямована на попередження рецидивів вандалізму у суспільстві та девіантної поведінки осіб, яким була властива така поведінка раніше, а також відновлення особистісного та соціального статусу людини (Любченко,

Савельєва, 2018, с. 35). Тобто, мається на увазі «зменшення шкоди», яке завдає особі, дитині, сім'ї, соціальній групі, суспільству існуюче негативне явище. Такий вид профілактики має медико-соціальний характер і здійснюється переважно в індивідуальній формі з соціально небезпечними особами, які перебувають у складних життєвих обставинах. Аналіз сутності вищезазначених видів соціальної профілактики вандалізму підлітків дозволяє зробити висновок про доцільність здійснення первинної і вторинної профілактики в умовах закладу середньої освіти.

Цінними для нашого дослідження є врахування (опора) змісту стратегій та моделей профілактичної роботи, які, на нашу думку, доцільно використати і у профілактиці вандалізму підлітків. Так, О. Безпалько виділяє два підходи до профілактики негативних явищ в молодіжному середовищі. Перший – інформаційний підхід. Його мета – надання достовірної інформації (знань) про шкідливість для особистості і її здоров'я певного стилю поведінки. На цьому підході побудовані та реалізувалися моделі профілактики: модель аморальної поведінки, модель залякування, пізнавальна модель. Недоліком профілактики за допомогою цих моделей виявилось наступне: вона не усуває особистісних причин звернення людей до асоціальної чи небезпечної поведінки. Також вона не допомагає їй захиститись від негативного впливу соціальних чинників проблем. Це виступило передумовою виникнення нового поведінкового підходу у профілактичній роботі.

Поведінковий підхід спрямований на розв'язання таких завдань: розвиток соціальної та особистісної компетентності дітей та молоді, вироблення у них навичок самозахисту, попередження виникнення проблем. На цьому підході побудована низка програм, які ефективно реалізуються у дитячому та молодіжному середовищі. Це такі профілактичні програми: програма навчання життєвим навичкам, програма досягнення соціально-психологічної компетентності, програми зменшення факторів ризику, програми, що базуються на підході альтернативної діяльності, програми за методом «рівний-рівному» (Безпалько, 2009, с. 36–37).

Також історично склалося декілька стратегій і моделей профілактичної роботи. Перша стратегія – це стратегія усунення шкоди. Згідно

з цією стратегією проблема, соціальне явище, проблема чи певна поведінка визнаються одно-значно негативними та недопустимими. Тому профілактика спрямовується на їх недопущення. Друга стратегія – стратегія зменшення шкоди. Зідно цієї стратегії негативне явище, проблема чи певна поведінка визнаються небажаними, але можливими. Тому профілактика спрямована на недопущення (обмеження) їхніх негативних наслідків. Т. Журавель також виділяє дві стратегії, кожна з яких вона конкретизує в ряді профілактичних моделей, які доповнюють одна одну. Перша стратегія – попередження та подолання (модель навчання позитивній поведінці, модель стримування або репресивна модель, модель залякування, модель ствердження моральних принципів, модель поширення фактичних знань, радикальна модель, модель формування здорового способу життя). Друга стратегія – нормалізації негативних явищ (модель контрольованого впливу та модель зменшення шкоди) (Журавель, 2014).

Щодо запобігання і протидії вандалізму у підлітковому середовищі, то на сьогодні існує дві стратегії боротьби з таким негативним соціально-психологічним явищем: стратегія усунення можливостей руйнування, стратегія впливу на мотиви і установки потенційного руйнівника (Алексєнко, Кушнар'єв, 2013, с. 97–98).

Стратегія усунення можливостей руйнування здійснюється за допомогою таких способів: «зміцнення мішені», оперативний ремонт, обмеження доступу, охорона і спостереження. Коротко охарактеризуємо кожен із них. Так, спосіб «зміцнення мішені». Даний спосіб полягає у створенні фізичних бар'єрів для руйнування за рахунок використання більш міцних матеріалів і конструкцій, зменшення кількості деталей, які можна відірвати, відбити і т. п. Тобто, треба намагатися змінити конструкцію таким чином, щоб її руйнування здійснювало найменше задоволення. Спосіб оперативного ремонту передбачає швидке усунення дефектів як природного походження, так і тих, які з'явилися з вини людини, адже все схильне до руйнування. При способі обмеження доступу пропонується огорожувати уразливий об'єкт від потенційних руйнівників. Для цього використовуються замки, паркани, забори, решітки на вікнах; усувають дерева, по яких можна

залізти у вікна будівлі; зменшують кількість рослинності, яка ускладнює огляд і спостереження за об'єктами, покращується освітленість вулиць і приміщень. Якщо увага акцентується на охороні і спостереженні, то передбачається як формальний контроль (сторож, охоронні патрулі, сторожові собаки, чергування), так і полегшення можливості неформального контролю (перехожі, службовці установ тощо).

Стратегія впливу на мотиви і установки потенційного руйнівника реалізується через затримання, покарання, відшкодування шкоди; відволікання; виховання. Особливостями використання цих способів є наступні. При затриманні, покаранні, відшкодуванні шкоди в якості покарання можуть застосовуватися виключення із школи, штрафи, кримінальне переслідування. Практика показує дієвість одночасного обмеження каральних заходів і схвалення бажаних моделей поведінки (зменшення вандалізму).

Спосіб відволікання передбачає перенесення можливих деструктивних дій у просоціальне русло. Наприклад, створення спеціальних дошок для написів, залучення графістів для оформлення міста і місць відпочинку молоді, створення локацій для дитячого і молодіжного відпочинку тощо. Щодо виховання як способу впливу на мотиви і установки потенційного руйнівника, то його метою є усвідомлення просоціальних норм поведінки або зміна вже усталених деструктивних мотивів і установок. Усвідомлення просоціальних норм поведінки розуміється як інформування потенційного руйнівника відносно ціни і наслідків руйнівних дій. Такі міри сприяють виникненню почуття соціальної відповідальності. Натомість, зміни вже усталених деструктивних мотивів і установок можна досягти завдяки залученню потенційних руйнівників до прийняття рішень, співробітництва з адміністрацією, самостійного ремонту будівель школи та ігрових майданчиків. У такий спосіб виховується почуття причетності до потенційних об'єктів вандалізму.

Моделі профілактики на основі розуміння природи проблеми (негативного явища), а у нашому дослідженні – вандалізму, визначають мету, завдання, напрями, зміст, методи і форми її профілактики. Ми поділяємо думку З. Іванової щодо наступних напрямків профілактики вандалізму серед підлітків в закладах середньої освіти:

1. Виховання у дітей шанобливого ставлення до національної та культурної спадщини, історичних цінностей, продуктів людської праці і творчої діяльності, що є основою попередження вандалізму.

2. Організація змістовного дозвілля учнів, широке залучення їх до різних видів позанавчальної діяльності на базі закладу (спорт, художня творчість, добродійна діяльність, дослідницька тощо).

3. Попередження та усунення конфліктів учнів з батьками, вчителями, однолітками, нормалізація обстановки в сім'ї та колективі.

4. Формування здорового способу життя, профілактика алкоголізму та наркоманії, шкідливих звичок, ризикованої поведінки.

5. Проведення роз'яснювальної роботи з учнями. Наприклад, бесіди про збереження шкільного майна, значний матеріальний збиток, який приносить навмисне псування предметів, інформація про вартість майна та ін.

6. Розробка спільно з учнями документів, що визначають запобіжні заходи вандалізму. Наприклад, прийняття спільно з органом учнівського самоврядування «Правил шкільного життя» тощо (Любченко, Савельєва, 2018, с. 48).

Під час реалізації соціальної профілактики, незалежно від її виду, Т. Журавель зазначає, що повинен бути дотриманий такий алгоритм дій. Перший етап – дослідження причин та факторів проблеми. Другий етап – організація взаємодії суб'єктів профілактики у подоланні проблеми. Третій етап – планування діяльності, організаційна та методична підготовка. Четвертий етап – вплив на особистість (встановлення або ж виявлення існуючих ресурсів, необхідних для подолання проблеми; підвищення особистісних ресурсів, здібностей особистості адекватно реагувати на проблеми, долати їх та задовольнити потреби). П'ятий етап – вплив на проблемне середовище (запобігання негативному впливу середовища; розширення можливостей для задоволення потреб, подолання проблеми, повноцінної життєдіяльності (підвищення соціальних ресурсів)). Шостий етап – моніторинг проблеми, аналіз ефективності профілактичних заходів. У разі, якщо оцінка ефективності профілактичної роботи показує незадовільний результат, необхідно повертатися на етап планування профілактичного впливу (Журавель, 2014).

У процесі соціальної профілактики вандалізму підлітків в умовах закладу середньої освіти залежно від її виду, підходів і моделей можуть застосовуватися відповідні методи і форми профілактичної роботи. Переважно це психолого-педагогічні методи. До них відносять методи формування і корекції свідомості (переконання, приклад, порівняння, дискусія, бесіда тощо), методи формування і корекції позитивного досвіду поведінки (вправи, доручення, вимоги, контроль). Також використовують методи формування додаткової мотивації та стимулювання поведінки: методи примусу (попередження, осудження, догана, стягнення, покарання, громадська думка) та методи заохочення (схвалення, довіра, організація перспективи, змагання, моральне та матеріальне заохочення). Четверту групу методів складають методи виявлення ефективності виховання (спостереження, тестування, узагальнення незалежних характеристик, аналіз продуктів діяльності).

Змістовний аналіз педагогічних можливостей вищезазначених методів показав, що з усього розмаїття існуючих психолого-педагогічних методів профілактичної роботи з неповнолітніми, схильними до вандалізму, доцільно використовувати як традиційні методи, зокрема, бесіду, дискусію, переконання, приклад, так і інноваційні. До них відносять метод «рівний-рівному», метод кейсів, тренінг, консультування, методи соціальної реклами, поширення профілактичної інформації через ЗМІ, поширення друкованих матеріалів тощо. Варто також наголосити і на використанні доцільних форм організації профілактичної роботи з підлітками. Це профілактичні програми, лекції, бесіди, консультації, диспути, конкурси, змагання, спортивні, розвиваючі та рольові ігри тощо. До інноваційних форм роботи відносять соціально-педагогічні тренінги, добродійні акції, реалізацію проєктів, флешмоби, волонтерську роботу, соціальне навчання тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки. На сьогодні проблема вандалізму стає все більш актуальною. Це засвідчують результати досліджень, які констатують поширення актів вандалізму у суспільстві та появу нових форм його вираження.

У теорії і практиці соціальної роботи сутність вандалізму науковці вбачають у руйнівному характері поведінки особистості, що виражається в умисному і безглуздому знищенні культурних і матеріальних цінностей мікро і макро соціуму, а також у специфічній мотивації поведінки, при якій руйнівна активність має для індивіда особливий особистісний сенс. Вони розглядають вандалізм як вид девіантної (а у її складі одна із форм делінквентної) поведінки особистості. Це прояв агресивної протиправної поведінки, який передбачає юридичну відповідальність неповнолітніх за свої дії.

Вандалізм особистості у підлітковому віці має як загальні, так і вікові та індивідуальні особливості, які зумовлюють схильність до вандалізму. Від їх врахування у значній мірі залежить ефективність профілактичної роботи з підлітками щодо запобігання і протидії вандалізму.

Соціальна профілактика вандалізму підлітків – це система заходів, спрямованих на попередження та локалізацію особливої форми агресивної поведінки підлітків стосовно об'єктів матеріальної або духовної культури та специфічної мотивації поведінки, при якій руйнівна активність має для індивіда особливий особистісний сенс. Аналіз змісту видів соціальної профілактики дозволив зробити висновок про доцільність здійснення первинної і вторинної профілактики в умовах закладу середньої освіти на засадах поведінкового підходу. Також доцільно використати у профілактичній роботі моделі поширення фактичних знань, навчання

позитивній поведінці, формування здорового способу життя, оскільки вони допомагають усунути особистісні чинники соціальних проблем і небезпечної поведінки, підготувати підлітків до зустрічі з проблемою та до задоволення потреб нешкідливим шляхом. *Особливостями профілактики* вандалізму підлітків у закладі середньої освіти ми визначаємо наступні: використовувати модель профілактики на основі розуміння проблеми підліткового вандалізму, її прояву у конкретному соціумі (сутність, чинники, види, особливості); відповідно до обраної моделі профілактики вандалізму необхідно визначити мету, завдання, напрями, зміст, методи і форми її організації; під час реалізації соціальної профілактики має бути дотриманий алгоритм дій (технологія); профілактичну роботу з підлітками проводити у межах первинної і вторинної профілактики (частина із них уже практикують ризиковану поведінку); урахувати вікові особливості даного вікового періоду становлення особистості у поєднанні з індивідуальними, використовувати традиційні та інноваційні методи і форми роботи; співпраця соціального педагога, практичного психолога, педагогів закладу, працівників правоохоронних органів, інших фахівців, батьків у профілактичній роботі. Проведене дослідження висвітлює теоретичні аспекти питання профілактики вандалізму підлітків в умовах закладу середньої освіти. Тому перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у визначенні соціально-педагогічних умов профілактики вандалізму підлітків у закладі середньої освіти на засадах емпіричних досліджень проблеми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеєнко Т. Ф., Кушнар'єв С. В. Ризикована поведінка : посібник. Вінниця : ТОВ Фірма Планер, 2013. 172 с.
2. Апреутес О. За останні роки в Україні вдвічі зменшилась кількість вандалів – ОГП. URL: <https://apnews.com.ua/ua/news/za-ostanni-roki-v-ukraini-vdvichi-zmenshilas-kilkist-vandaliv-ogp.2021>
3. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
4. Бочарова К. А. Вандалізм як прояв агресивної протиправної поведінки. *Юридичний вісник України*. 2015, № 13. С. 16–27.
5. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків. Київ : Ера, 2016. 188 с.
6. Доброскок А. Ю. Кримінологічна характеристика та запобігання вандалізму в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 324 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/14709/1/aref_Dobroskok_a.pdf
7. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.
8. Енциклопедія сучасної України / редкол. : І. М. Дзюба та ін. Київ : КБ Енцикл. сучас. України НАНУ, 2005. Т. 4. В–Вог. 700 с.

9. Журавель Т. В. Соціальна профілактика як напрям соціально-педагогічної діяльності. *Соціальна педагогіка : навч. посібник* / за заг. ред. О. В. Безпалько. Київ : Академвидав, 2014. С. 85–101.
10. Любченко А. О., Савельєва Н. М. Соціальні проблеми і профілактика вандалізму : навч. посіб. для студ. і магістр. спец-тей «Соц. робота» і «Соц. педагогіка». Полтава : ПНПУ, 2018. 75 с.
11. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / за заг. ред.: І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. Київ : Науковий Світ, 2003. 233 с.
12. Тюття Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота: теорія і практика : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 574 с.
13. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Українська енциклопедія, 1998. Т. 1 : А–Г. 672 с.

REFERENCES:

1. Aliksieienko, T. F. & Kushnarov S. V. (2013). *Ryzikovana povedinka : posibnyk* [Risky Behavior: A Guide]. Vinnytsia : TOV Firma Planer [in Ukrainian].
2. Apreutes, O. (2021). *Za ostanni roky v Ukrayini vdvichi zmenshylas' kil'kist' vandaliv – OHP* [In recent years, the number of vandals in Ukraine has halved – OGP // APNEWS. com. ua: [site]. Retrieved from <https://apnews.com.ua/ua/news/za-ostanni-roki-v-ukraini-udvichi-zmenshylas-kilkist-vandaliv-ogp/>– Name from the screen.
3. Bezpalko O. V. (2009). *Sotsial'na pedahohika: skhemy, tablytsi, komentari: navch. posib. dlya stud. vyshchikh navchal'nykh zakladiv*. [Social pedagogy: schemes, tables, comments: teaching. manual for students higher educational institutions]. K. : Tsentр uchbovoi literatury [in Ukrainian].
4. Bocharova K. A. (2015). *Vandalizm yak proyav ahresyvnoyi protypravnoyi povedinky*. [Vandalism as a manifestation of aggressive illegal behavior]. *Yurydychnyy visnyk Ukrayiny*. 2015, № 13. S. 16-27 [in Ukrainian].
5. Volnova L. M. (2016). *Profilaktyka deviantnoi povedinky pidlitkiv* [Prevention of deviant behavior of teenagers]. K. : Era [in Ukrainian].
6. Dobroskok A. (2019). *Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannya vandalizmu v Ukraini : dys. ...kand. yuryd. nauk* [Criminological characteristics and prevention of vandalism in Ukraine: thesis. ... candidate law of science] : 12.00.08. Kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo. Retrieved from: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/14709/1/aref_Dobroskok_a.pdf [in Ukrainian].
7. *Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery* (2012). [Encyclopedia for specialists in the social sphere] Za zah. red. I. D. Zvierievoi. K., Simferopol: Universum [in Ukrainian].
8. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy* (2005). [Encyclopedia of modern Ukraine]. redkol. : I. M. Dziuba. Kyiv : KB Entsykl. suchas. Ukrainy NANU. T. 4. [in Ukrainian].
9. Zhuravel T.V. (2013). *Sotsialna profilaktyka yak napriam sotsialno-pedahohichnoi diialnosti. Sotsialna pedahohika : navch. posibnyk*. [Social prevention as a direction of social-pedagogical activity // Social pedagogy: academic. Manual]. K. : Akademydav [in Ukrainian].
10. Liubchenko A. O. & Savelieva N. M. (2018). *Sotsialni problemy i profilaktyka vandalizmu: navch. posib. dlia stud. i mahistr. spets-tei «Sots. робота» i «Sots. pedahohika»*. [Social problems and prevention of vandalism: training. manual for students and master's degree special service "Social work" and "Social. pedagogy"]. Poltava: PNPУ [in Ukrainian].
11. Zvierievoi I. D. & Laktionovoi H. M. (2003). *Sotsialna робота v Ukraini : Navch. posib*. [Social work in Ukraine : education. Manual]. K. : Nauk. Svit [in Ukrainian].
12. Tiuptia L. T. & Ivanova I. B. (2008). *Sotsialna робота: teoriia i praktyka: Navch. posib. – 2-he vyd., pererob. i dop.* [Social work: theory and practice: education. manual 2nd ed., revision. and additional]. K. : Znannya [in Ukrainian].
13. Shemshuchenko Yu. S. (1998). *Yurydychna entsyklopediia: v 6 t.* [Legal encyclopedia: in 6 volumes]. K. : Ukrainska entsyklopediia. T. 1 : А–Н. [in Ukrainian].